

Kendi Kaderini Tayin Kavramının Hukuki ve Siyasi Yönleri Üzerine Bir İnceleme

An Analysis of the Political and Legal Aspects of Self
Determination Concept

Teslim: 22 Nisan 2015

Onay: 11 Mayıs 2015

Volkan TATAR*
Nuri Gökhan TOPRAK**

Öz

Kendi kaderini tayin kavramı, uluslararası ilişkiler disiplininin en tartışmalı kavramlarından birisidir. Kavramın farklı zaman ve mekânlarda, çeşitli uluslararası ilişkiler aktörlerince sadece hukuki veya siyasi bir anlam yüklenerek kullanılmış olması, bu tartışmalı durumun devam etmesinin ardında yatan temel sebeptir. Bu çalışma kendi kaderini tayin kavramını toplumların doğal bir hakkı olarak kabul eden yaklaşımlar ile kavramın siyasi anlamına ağırlık veren yaklaşımlar arasında süregelen tartışmaları değerlendirecektir. Değerlendirme sırasında ise kavramı tarihsel gelişimi içerisinde ve farklı uluslararası aktör düzeylerinde ele alan Liberal, Marksist, Muhafazakâr ve Radikal yorumlar dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kendi Kaderini Tayin, Temel Haklar Teorisi, Tercih Teorisi.

Abstract

The concept of self-determination is one of the most controversial concept in international relations discipline. The main reason behind this controversial case is the sole legal or political usage of the concept by various international relations actors in different times and areas. This study will evaluate the ongoing discussions between the approaches that accept the concept as a natural right of societies and the approaches that emphasize the political meaning of the concept. During this evaluation, Liberal, Marxist, Conservative and Radical interpretations, which deal with the concept regarding to its historical progress and various international actor levels, are taking into consideration.

Keywords: Self Determination, Primary Right Theories, Choice Theories.

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF Dekan Yardımcısı, Uluslararası İlişkiler Bölümü

** Arş. Gör. Kırklareli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü

GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde tartışmalarla birlikte pek çok gelişmeye de kaynaklık eden kavramlardan biri, ulusların *kendi kaderini tayin* (self determination) kavramıdır. *Kendi kaderini tayin*, I. Dünya Savaşı sonrasında büyük imparatorlukların parçalanmasıyla ortaya çıkan nispeten yeni ve küçük devletlerin kurulması süreciyle uluslararası ilişkiler çerçevesinde tartışılmaya başlanan bir kavram olmuştur. Ancak kavramın tarihsel kökleri Orta Çağa ya da Batı Avrupa'daki sosyal uyanışa dayanmaktadır.¹

Kendi kaderini tayin, köken itibariyle Avrupa'yla, *halk egemenliği* ilkesi etrafında şekillenmesiyle de liberal demokrasi ile yakından ilişkilidir. Diğer taraftan, tarihsel süreçteki çeşitli kullanım ve anlaşılma biçimleri doğrultusunda kavram, içsel ve dışsal olarak farklı kuramlar ve coğrafyalarda yeni anlamlar da kazanmıştır. *Kendi kaderini tayinin* kazanmış olduğu bu yeni anlamları ortaya koymaya çalışmak, kavramın hukuki ve siyasi özelliklerini anlama yolunda faydalı olacaktır.

Bu çalışmada, ilk olarak *kendi kaderini tayin* kavramının içsel ve dışsal anlayışa göre ne ifade ettiği, kavramı ele alan farklı kuramlar açısından anlatılacaktır. Çalışmanın devamında kavramın muhafazakâr ve radikal yorumları, II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgelerin bağımsızlık mücadeleleri bağlamında ele alınacaktır. Elde edilecek bulgular eşliğinde çalışmanın sonucunda ulaşılmaya planlanan nokta, *kendi kaderini tayin* kavramının hukuki veya siyasi yönlerinden hangisinin daha ağır bastığını ortaya koyma çabası olacaktır.

1. BİR KAVRAM OLARAK “KENDİ KADERİNİ TAYİN”

Kökene Avrupa'ya dayanan *kendi kaderini tayin* kavramı, temel olarak *halk egemenliği* ilkesine dayandırılabilir ve özellikle liberal düşünce akımı içerisinde önemli bir yere sahiptir.² Kavramın uluslararası ilişkiler disiplini özelinde kullanımını Fransız İhtilâli'ne dayandırılanların çoğunlukta olduğu rahatlıkla söylenebilir.³ Nitekim kendi kaderini tayin, Fransız İhtilali sonrasında, Fran-

¹ Kendi kaderini tayin etme kavramını 'kişinin kendi mezhebini serbestçe belirleme hakkı' çerçevesinde ele alarak kavramın tarihsel köklerini Orta Çağ'a dayandıran düşünürlere örnek olarak bkz: Philip Allott, "Absolute Right or Social Poetry?," *Modern Law of Self-Determination*, ed. Christian Tomuschat, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, 183-188. Kendi kaderini tayin kavramını 'el değiştiren toprakların üzerinde yaşayan halkların kendi kaderini belirlemesi' bağlamında ele alarak kavramın köklerini 1688 İngiliz Devrimi'nde arayan bir başka örnek için bkz: İlyas Doğan, "Siyasal Bir İlke Olarak Halkların Kendi Geleceğini Belirleme İlkesine Devletler Hukuku Açısından Bakış," *Kamu Hukuku Arşivi*, Cilt: 9, Sayı: 1, (Adalet Yayınevi, Mart 2006), 2-3. Kavramın köklerini 'Batı Avrupa'nın sosyal uyanışında arayan' düşünürlere örnek olarak bkz: Alfred Cobban, *The Nation State and National Self-Determination*, (New York: Thomas Y. Crowell Company, 1970), 39; Miroslav Hroch, "National Self-Determination from Historical Perspective," *Nations of Nationalism* içinde (ed.) Sukumar Periwal, (Budapeşte: Central European University Press, 1995), 65-82.

² Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000), 530.

³ Bessam Tibi, *Arap Milliyetçiliği* (İstanbul: İstanbul Yöneliş Yayınları, 1998), 27.

sız dış politikasının temel prensiplerinden birisi olmuştur. Yine aynı dönemde kavrama, uygulama anlamında, özel bir ilgi duyan lider Napoléon Bonaparte olurken; kavram bazı noktalarda Napoléon'un işgal politikasını meşrulaştırma görevini görmüştür. Farklı tanımlamalarına bakılırsa, bir devletin insan unsurunun kendi hükümetini seçmesi ya da halkın idaresi altında yaşadıkları veya yaşayacakları hükümet şeklini seçme hakkı⁴ gibi beşeri unsurun yönetilme isteği vurgusu da ön planda olabilmektedir. Buradan hareketle siyasal alanda ulusların, kendi kaderini belirleme hakkı olduğu düşüncesine kaynaklık etmesi, aslında ulus egemenliğinin de bir sonucu olduğu ileri sürülebilir⁵.

Kavramın genel hatlarıyla anlaşılması açısından uluslararası belgelerde kapladığı yer önem arz etmektedir. Bu noktada Milletler Cemiyeti (MC)'nin kurulması, kurumun daha önce görülmemiş ölçüdeki küreselliği sebebiyle, uluslararası ilişkiler açısından dönüm noktasıdır. MC ile devletler karşılaştıkları sorunları kurumsal bir yapı içerisinde, uluslararası hukuk zemininde ve geniş bir ölçekte ele alma fırsatı bulmuşlardır. Fakat MC bünyesinde gerek kendi kaderini tayin kavramının bir *hak* olarak yeniden tanımlanması gerekse küresel çapta uygulanması anlamında çok da fazla gelişme görüldüğü söylenemez.⁶

MC'nin dağılmasının ardından devletlerarası ilişkilerin yeni kurumsal sahnesi olan Birleşmiş Milletler (BM)'de ise *kendi kaderini tayine* verilen önem artmış, kavram BM Şartında yer almıştır. Şartın I. Bölümünde kavram, *Amaç ve İlkeler* başlıklı 1. maddenin 2. alt başlığında, “Uluslararası, halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş, dostça ilişkiler geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer uygun önlemleri almak”⁷ ifadesi içerisinde kendine yer bulmuştur. Ayrıca 1. maddenin 4. alt başlığında “bu ereklere ulaşılması yolunda ulusların giriştikleri eylemlerin uyumlaştığı bir odak olma” ifadesiyle, kavramla ilgili madde de dâhil olma üzere, amaçlar bölümündeki tüm maddelerin, BM Şartı gereği, uyumlaştırma amacının olduğu dikkati çekmektedir⁸. BM Antlaşması'nın IX. bölümünde yer alan *Uluslararası Ekonomik ve Sosyal İşbirliği* başlıklı bölümün 55. maddesinde de, “Uluslararası halkların hak eşitliği ve kendi yazgılarını kendilerinin belirlemesi ilkesine saygı üzerine kurulmuş, barışçıl

⁴ M. Akif Küttükçü, “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri,” *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12 (2004), 261 http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/M.Akif%20K%C3%9CT%C3%9CK%C3%87%C3%9C/259-276.pdf

⁵ Abdullah Uz, “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı,” *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, Cilt:3, No:9 (2007), 61.

⁶ MC'nin kendi kaderini tayini, devletlerin egemenlik alanının içerisinde görmüş ve onların iznine bağlamıştır. Örneğin MC kendisine başvuru alan Aaland Adası (Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazandığı zaman Finlandiya toprakları içerisinde kalan; fakat üzerinde İsveçli çoğunluğun yaşadığı ada) davasında bu yöndeki görüşünü net olarak belirtmiştir.

⁷ UN Documents, *Birleşmiş Milletler Şartı*, 20.05.2009, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

⁸ UN Documents, *Birleşmiş Milletler Şartı*, 20.05.2009, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>

ve dostça ilişkiler sağlanması için gerekli istikrar ve refah koşullarını yaratmak üzere...” denilerek tekrar vurgu yapılmıştır⁹. Ayrıca 1970’de BM’nin kuruluşunun 25. yılı sebebiyle yapılan kutlamada, BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Devletler Hukuku’nun temel prensiplerini saptayan “Friendly-Relations Declaration”, yedi prensipten biri olarak Self-Determinasyon hakkını ilan etmiştir¹⁰. Soğuk Savaş’ın sonlanmasını da simgeleyen Almanya’nın birleşmesinde de yine bu hakkın kullanıldığına vurgu yapılmıştır.¹¹

Kendi kaderini tayin etme kavramı tarih içerisinde çeşitli dönemlerdeki kullanım ve anlaşılma biçimleri açısından farklılıklar içerse de, uluslararası ilişkiler disiplini bağlamında içsel ve dışsal vurgular noktasında olmak üzere temelde iki tür üzerinden ele alınmaktadır.¹² Kavramı “belirli özelliklere sahip bir topluluğun kendi yönetim biçimini seçme özgürlüğü” olarak gören içsel vurgu, daha çok *çoğunluk hükümeti* ve *temsili hükümet kavramlarını* öne çıkartan liberal kuramcılar tarafından geliştirilmiş bir *kendi kaderini tayin* tanımıdır.¹³ Öte yandan *kendi kaderini tayini* “belli özelliklere sahip bir topluluğun yabancı bir güce bağımlı olmadan ayrı bir devlet olarak örgütlenmesi” bağlamında ele alan dışsal vurgular, genel olarak, Marksist kuramcılar tarafından benimsenmiştir.¹⁴ Uluslararası ilişkiler disiplininin diğer pek çok kavramı üzerinde de mutabık olmaktan uzak olan bu iki kuramın *kendi kaderini tayine* dair farklı görüşleri, kavramın hukuki ve siyasi boyutlarının kavramsal temelini anlama yolunda önem arz etmektedir.

1.1. Liberal Kuram ve Kendi Kaderini Tayin Kavramı

Liberal kuram, bireylerin devletin ihlal etmemesi gereken hak ve özgürlüklerinin bulunduğu esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda devletlerin meşruiyeti bireylerin bu hak ve özgürlükleriyle doğrudan ilişki içerisinde. Bir devletin bireyin hak ve özgürlüklerine karşı sistematik ve ısrarlı bir şekilde tecavüz etmesi durumunda, o devletin ülkesinde yaşayan bireylerin başka bir ülkeye göç etme, direnme veya ayrılma hakları bulunmaktadır. *Klasik liberal* kuram olarak bilinen bu çerçevede, *bireylerin* hakları üzerine temellendiği için, *ulusal kendi kaderini tayin* hakkına dair doğrudan bir tez üretmemiştir.¹⁵ Ancak “li-

⁹ UN Documents, *Birleşmiş Milletler Şartı*, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter9.shtml>, 20.05.2009

¹⁰ Ayşe Füsün Arsava, “Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova,” *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 5, No.17 (2009), 4.

¹¹ Arsava, *Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova*, 4.

¹² Kendi kaderini tayin etme kavramını bu çerçevede ele alan bazı çalışmalar için bkz: Salvatore Senese, “External and Internal Self-Determination,” *Social Justice*, Vol. 16, No.1 (Spring 1989), 19-25; David Raic, *Statehood and the Law of Self-Determination*, (The Hague: Kluwer Law International, 2002), 226.

¹³ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Dış Politika Analizi* (İstanbul: Der Yayınları, 2012), 680.

¹⁴ Sönmezoğlu, *Uluslararası Dış Politika Analizi*, 680.

¹⁵ Michael Freeman, “The Right to Self Determination,” *The Rights of Nations: Nations and Nationalism in a Changing World* içinde (Der.) M. Desmond Clarke ve Charles Jones, (New York: St. Martin’s Press ve Cork University Press, 1999), 53.

beral teorinin *ulusal kendi kaderini tayine* bireylerin temel haklarının güvence altına alınması koşuluyla izin verebileceğini söylemek mümkündür”.¹⁶

1.1.1. Temel Haklar Teorisi

Liberal kuram içerisinde *kendi kaderini tayin* hakkında ortaya atılan teorilerden ilki *temel haklar* teorisidir. Temel haklar teorisine göre, “bir grup adaletsizliğe maruz kalmasa bile kendi kaderini tayin ilkesine göre ülkeden ayrılma genel hakkına sahiptir”.¹⁷ Temel haklar teorisi öncelikle liberalizmin en temel değerinin bireysel özerklik hakkı olduğu varsayımına dayandırılmış ve bu doğrultuda temellendirilmiştir. Buradan hareketle bireysel özerklik kişilere hem özgürce birlik oluşturma hem de bu birlikten çıkma hakkını vermektedir. Bu bağlamda siyasi bir topluluğun meşruiyeti üyeliğin gönüllü olmasına bağlıdır, bir başka deyişle demokratik meşruiyet için bireylerin rızası esastır ve yurttaşlar sadece kendi rızaları vasıtasıyla siyasi yükümlülük almaktadır.¹⁸

Sonuç olarak *rıza*, siyasi yükümlülük için gerekli bir şart olarak aranıyor ve ayrıca serbestçe verilebiliyorsa, yine serbestçe geri çekilebilir. Bunun anlamı ise, yaşamlarını sürdürdükleri devlette mutlu olmayanlar, devletlerine verdikleri onaylarını geri çekebilirler ve *rıza* gösterecekleri alternatif bir devlet kurabilirler.

1.1.2. İyileştirici Haklar Teorisi

Liberal kuram içerisinde *kendi kaderini tayinin* en önemli ve en çok başvuru alan teorisi *iyileştirici haklar (haklı neden)* teorisidir. Bu teoriye göre, bir ulusal topluluğun meşruiyeti bireylerin haklarına saygı gösterilmesine bağlıdır.¹⁹ Eğer bireysel haklara saygı gösteriliyorsa *ulusal kendi kaderini tayin* hakkı talep edilememekte ve ayrılma hakkı tanınmamaktadır.²⁰ Ayrılma ya da *ulusal kendi kaderini tayin hakkı* yalnızca ciddi ve ısrarlı şekilde insan hakları ihlalleri olması ve başka hiçbir seçeneğin kalmaması halinde ortaya çıkmaktadır. Aynı teorinin daha radikal bir versiyonuna göre ise eğer insan haklarına gösterilen saygıda ilerleme kaydedilecekse *kendi kaderini tayin* hakkı tanınmaktadır.²¹

İyileştirici haklar teorisi kuramcılarında Allen Buchanan çalışmalarında *iktisadi ayrımcılığı* da ayrılma için önemli bir gerekçe olarak görürken, zamanla

¹⁶ Hüseyin Kalaycı, “Kendi Kaderini Tayinin Liberal Teorileri,” *Liberal Düşünce Dergisi*, Sayı. 47-48 (Yaz-Sonbahar 2007), 68.

¹⁷ Allen Buchanan, “Theories of Secession,” *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 26, No.1 (1997) 40.

¹⁸ Harry Beran, *The Consent Theory of Political Obligation*, (London: Croom Helm Publishers, 1987), 36, 41.

¹⁹ Buchanan, “Theories of Secession,” 34-41.

²⁰ Wayne Norman, “The Ethics of Secession as the Regulation of Secessionist Politics”, *Self Determination and Secession* içinde (Der.) Margaret Moore, (Oxford: Oxford University Press, 1998), 41-43.

²¹ Michael Freeman, *The Rights of Nations*, 53.

değiştirdiği düşüncesi nedeniyle kültürlerin korunmasına çok az değer atfetmiştir. Buchanan'a göre, liberaller kültürel açıdan çoğulcu devletlere değer vermemelidir, çünkü *kültürel kendi kaderini tayin* adına ayrılma sonsuz bölünürlüğü yol açabilecektir. Ayrıca kültürel ayrılma büyük ihtimalle ciddi insan hakları ihlallerine yol açacaktır.²²

İyileştirici haklar teorisi bir yandan fazla liberalken, bir yandan da fazla devletçi, otoriter ve muhafazakâr olmakla itham edilmiştir.²³ Açık bir şekilde haksız ve kötü muamele görmedikleri sürece hiçbir gruba ayrılma hakkı tanımayan iyileştirici haklar teorisi kuramcıları, bu açıdan bakıldığında statükocu bir yaklaşım sergilemektedir.

1.1.3. Tercih Teorisi

Liberal kuram içerisinde *kendi kaderini tayin* üzerine çalışmalar, *ayrılma* ve *siyasal boşanmanın ahlakiliği* hakkındaki üç temel varsayım üzerinden gelişmiştir. Bu varsayımlardan bir diğeri olan *tercih teorisi*, ayrılmayı düşünen grubun farklı bir ulusal grup ya da adaletsizlik kurbanı olmasını gerekli görmezken, ayrılacak toprakta oturanların çoğunluğunun ayrılmayı kabul etmesini yeterli gören oldukça esnek bir anlayışa sahiptir.²⁴ Temsilcileri arasında Harry Beran, Rainer Bauböck, Daryl Glaser gibi kuramcılarının bulunduğu *tercih teorisi*, *kendi kaderini tayinin* kolektif yönünden çok yurttaşların siyasal özgürlüklerine ve tercihlerine yaptığı vurguyla liberal kuramın bireyciliğini yansıtırken, kavramın liberal kuram içerisindeki en radikal yorumuna sahip olmuştur.

Tercih teorisi, liberal kuramın *özgürlük*, *halk egemenliği* ve *çoğunluk yönetiminin meşruiyetine* dayanmaktayken, *kendi kaderini tayin* yoluyla kurulacak yeni devlet,

- Bağımsız bir devletin sorumluluklarını yerine getiremeyecek denli küçükse;
- Ayrılması ahlaken ve pratik olarak mümkün olduğu halde kendi içindeki alt gruplara ayrılma hakkına izin vermeye hazır değilse ya da çeşitli nedenlerle ayrılamayan alt gruplarını sömürme veya onlara baskı yapma uğraşındaysa,
- Var olan bir ülkenin sınırlarıyla kuşatılmışsa veya
- Mevcut ülkenin kültürel, iktisadi veya askeri olarak çok temel bir ye-

²² Allen Buchanan, *Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec* (San Francisco: Westview Press, Oxford, 1991), 48-51.

²³ Kai Nielsen, "Liberal Nationalism, Liberal Democracies, and Secession," *The University of Toronto Law Journal*, Vol. 48, No. 2 (1989), 270.

²⁴ Harry Beran, "A Liberal Theory of Secession," *Political Studies*, Vol. 32 (1984), 30.

rini işgal ediyorsa *tercih teorisi* söz konusu bu yeni devletin kurulmasına karşı çıkmaktadır.²⁵

Tercih teorisi kuramcıları *kendi kaderini tayinin* gerçekleşmesi için her bireyin rızasını ön plana çıkartarak kavramın siyasal yönüne ağırlık verirler. Ancak *tercih teorisi* günümüzde mevcut tüm devletlerin, vatandaşların rızasından önce ortaya çıkmış olmasına, diğer bir deyişle, “bireylerin bütünü olan olarak ulusların kendi kaderini tayin edememiş olmalarına” bir cevap verememektedir.

1.2. Marksist Kuram ve Kendi Kaderini Tayin Kavramı

Marksizm’in *kendi kaderini tayin* için başlıca hareket noktası *enternasyonalizm*²⁶ ilkesidir. Karl Marx ve Friedrich Engels’in *Komünist Manifesto* başlıklı eserinde, “işçilerin vatani yoktur”²⁷ ibaresiyle ifade edilen bu ilke, ulusal sınırlara dayanmayan bir toplumun kurulması hedefini yansıtmaktadır. Bu bağlamda ulus kavramını bir sorun olarak ele alan Marksizm’in bir diğer ilkesi Marx’ın ifadesiyle, “başka ulusu ezen ulus özgür olamaz”²⁸ ilkesidir. Bu ilke, Lenin’in de üzerinde ısrarla durduğu ezen ulus-ezilen ulus ayrımının Marksizm’de yapılmasını şart koşar. Ezen ve ezilen uluslar arasındaki güvensizlik ortamı aşılmadan ulusların gönüllü ve eşit bir birliğine doğru yol alınmayacağına inanan Marksist kuramcılar *kendi kaderini tayini* bu güvensizliğin aşılması için araç olarak kullanmaktadır.²⁹

Kendi kaderini tayin kavramının tarihsel içeriği itibariyle proleter sosyalist nitelikte olmayıp köklerini, Fransız burjuva devriminden gelen demokratik ilkelerde ve ulusların eşitliği fikrinde bulduğu kabul edilmektedir. Bu her ulusun, uluslar ailesinin eşit bir üyesi olarak kendi kaderi üzerinde kendisinin söz hakkına sahip olması ve diğer devlet sahibi uluslar gibi kendi devletini kurma hakkına sahip bulunması anlamına gelmektedir.

20. yüzyılın başında *Avusturya Marksizmini* temsil eden kuramcılar³⁰ ulusal sorunun *kültürel özerklik* altında birtakım kültürel haklarla çözüleceğini

²⁵ Harry Beran, *A Liberal Theory of Secession*, 30-31; Robert W. McGee, “Secession Reconsidered,” *Journal of Libertarian Studies*, Vol. 11, No.1 (Autumn 1994), 11-12.

²⁶ Enternasyonalizm tanımı hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Dış Politika Analizi*, 55.

²⁷ Karl Marks, Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar Birinci Cilt*, Çev. Muzaffer Ardos, Sevim Belli, Ahmet Kardam ve Kenan Somer (Sol Yayınları, Aralık 1976), 40.

²⁸ Karl Marks, Friedrich Engels, *Seçme Yapıtlar Birinci Cilt*, 41.

²⁹ Levent Toprak, “Lenin Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkından Vaz mı Geçmişti?,” *Marksist Tutum Dergisi*, Sayı: 6 (Eylül 2005).

³⁰ Avusturya Marksizmi 19. yüzyıl sonlarından 1934 yılına kadar özellikle Viyana’da gelişen, en önemli temsilcileri arasında Max Adler, Otto Bauer, Rudolf Hilferding ve Karl Renner’in bulunduğu marksist düşünce okuludur.

savunmuşlardır.³¹ Aynı dönemde diğer bazı Marksist kuramcılar iktisadi değerlendirmelere dayanarak yeni ulus-devletlerin kurulmasının imkânsızlığı sonucuna varmıştır. Bu temelde Marksist kuramcılar *kendi kaderini tayini* “küçük ulusların milliyetçiliğini desteklemek” olarak nitelemişlerdir.³²

Kendi kaderini tayin hakkındaki gerek kuramsal açıklamalarıyla gerekse aktif siyasetteki uygulamalarıyla Vladimir Lenin, Marksist kuramcılar arasında ön plana çıkmaktadır. Lenin, 20. yüzyılın başında Marksist kuramcılar arasında tartışılan iki yaklaşıma karşı kararlı bir mücadele vererek, ulusal sorunun özü itibariyle kültürel ya da ekonomik değil politik bir sorun olduğunu vurgulamıştır. Lenin her iki yaklaşımın da yanlış olduğunu ve birincisinin doğrudan ikincisinin ise dolaylı olarak ezen ulusa fayda sağladığını iddia etmiştir.³³ Lenin, Marksistlerin prensip olarak daha büyük birimlerden yana olmakla birlikte, ezilen ulusları zorla birlik altında tutmanın buna hizmet etmeyeceğini de savunmuştur. Bu bağlamda ezilen uluslar kendi kaderlerini özgürce kendileri tayin etme hakkına sahip olduklarında ayrılmaya daha az meyilli olacaklardır. Nitekim bu teoriye göre, Çarlık Rusyası'nın bünyesinde bulunan uluslar, Lenin'in önderlik ettiği Ekim Devriminin 1 numaralı kararnamesiyle tanınan kendi kaderini tayin hakkını kullanarak önce bağımsızlıklarına kavuşmuş, ardından bu ulusların çoğu, kendi iradeleriyle ve gönüllü olarak diğerleriyle federasyon temelinde bir araya gelmişlerdir.

Sonuç olarak, Marksist kuram kendi kaderini tayini, liberal kuramdan daha ötede, siyasi bir olgu olarak ele almıştır. Liberal kuramlar arasında temel haklar, kendi kaderini tayine hukuki bir zemin hazırlayan teori olarak ön plana çıkarken, iyileştirilmiş haklar teorisi hukuki olduğu kadar siyasi özellikleriyle de aynı kavramı ele almıştır. Tercih teorisi ise liberal kuram çerçevesinde kendi kaderini tayine en çok siyasi anlam yükleyen teori olmuştur.

2. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI BAĞIMSIZLIK MÜCADELELERİ VE KENDİ KADERİNİ TAYİN KAVRAMI

19. ve 20. yüzyıllarda yaşayan düşünürler arasında cereyan eden *kendi kaderini tayinin* hukuksal ve siyasal yönleri hakkındaki teorik tartışmalar, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra bağımsızlığını ilan etmek isteyen topluluklar ile bu toplulukların bağlı olduğu devletler arasında yaşanan somut gerilimlere kavramsal bir çerçeve hazırlamıştır.

Bağımsızlığını ilan etmek isteyen topluluklar ve bu toplulukların bağlı olduğu devletler arasında özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu (BMGK) platformunda yaşanan gerilimler *kendi kaderini tayinin*, *dışsal* olarak

³¹ Tom Lewis, “Marxism and Nationalism,” *International Socialist Review*, Issue 13 (August-September 2000).

³² Levent Toprak, *Lenin Ulusların*.

³³ Oral Çalışlar, “Ezen Ulus Milliyetçiliği, Ezilen Ulus Milliyetçiliği,” *Radikal Gazetesi*, 22 Eylül 2009.

nitelediğimiz boyutu üzerinden cereyan etmiştir. Bu bağlamda II. Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık mücadelesi veren toplulukları temsil eden *Bağlantısızlar* grubu kavramın *radikal kendi kaderini tayin yorumunu*, genellikle eski sömürgeci Batı ülkelerinden oluşan grup ise *kavramın muhafazakâr yorumunu* öne çıkarmıştır.

Kendi kaderini tayin hakkında yaşanan tartışmaları BMGK platformunda dile getiren bu *yorumları* bu çerçeveden aktarmak, kavramın uygulanma noktasında ne kadar hukuki ne kadar siyasi bir kavram olduğuna dair daha detaylı bir görüş sunacaktır.

2.1. Kendi Kaderini Tayin Kavramının Muhafazakâr Yorumu

Bu çalışmada liberal kuramın *tercih teorisinden* bahsedilirken, bir topluluğun hangi şartlar altında *kendi kaderini tayin* yoluyla devlet kuramayacağı açıklanmaya çalışılmıştır. *Kendi kaderini tayinin muhafazakâr yorumunun* temel argümanları kısmen *tercih teorisinin* bu kavramsal çerçevesinde oluşmuştur. Sadece ‘gerekli şartları yerine getirmiş bazı toplulukların’ *kendi kaderini tayin etme* hakkının olduğuna dair görüş, pratikte karşılığını Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Woodrow Wilson’ın genellikle evrensel terimler kullandığı halde *Müttefiklere* ait sömürgeleri dışarıda bırakan *kendi kaderini tayin* anlayışında bulmuştur.³⁴

Muhafazakâr yorumun bir başka argümanı, *kendi kaderini tayinin* tüm uluslar tarafından uygulanabileceği, ancak *ulus* ve *halk* kavramlarının hangi anlamda kullanıldığının muğlak olduğudur. Bu argümana göre *kendi kaderini tayin* bir hak olarak ele alındığında sadece *Müttefiklerin* denizaşırı sömürgelerindeki halkları değil, Balkanlar, Doğu ve Orta Avrupa, Orta Doğu bölgelerindeki dil, din, kültür, vb. ortaklık taşıyan etnik topluluklar ve azınlıkları da kapsamalıdır.³⁵ *Belçika Tezi* olarak da bilinen bu argümanın ardında yatan sebep ise “ilk önceleri Sovyetler Birliği”ne ve sonradan da bağımsızlığını yeni kazanmış olup ulusal entegrasyon açısından bir dizi sorunu bulunan bazı ülkelere bu kavramın doğrudan kendilerine karşı da kullanılabileceğini göstererek, onları bu kavramın sömürgelere ilişkin olarak uygulanmasını desteklemekten vazgeçmeye zorlamaktır”.³⁶

Muhafazakâr yorumun temel argümanları arasında son olarak ‘uluslararası hukukta ister halk olsun ister ulus, hiçbir grubun *kendi kaderini tayin* adı altında bir hakkının bulunmadığı’ iddiasından bahsedeceğiz. Bu argümana göre *kendi kaderini tayin* uluslararası hukukta oldukça belirsiz bir şekilde yer alan, uygulanabilirlikten uzak “moral bir slogandır”.³⁷

³⁴ Wilson’ın kendi kaderini tayin kavramına ilişkin görüşleri için bkz: Michla Pomerance, “The United States and Self Determination. Perspectives on the Wilsonian Conception,” *American Journal of International Law*, Vol. 70, No.1 (January 1976), 1-27.

³⁵ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası Dış Politika Analizi*, 688-689.

³⁶ Rupert Emerson, *Sömürgelerin Uluslaşması: Asya ve Afrika Halklarının Ortaya Çıkışları*, çev. Türkaya Ataöv, (Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1965), 298.

³⁷ Bu görüşe bir örnek için bkz: Allen Buchanan, *Legitimacy and Self-Determination: Moral*

2.2. Kendi Kaderini Tayin Kavramının Radikal Yorumu

BM içerisinde *Bağılantısızlar* ve onların savlarını destekleyen ülkeler tarafından benimsenen kendi kaderini tayin etmenin radikal yorumu, temelde uluslararası hukuku sadece Batı Avrupalı devletlerin kendi deneyimleri çerçevesinde geliştirdikleri bir disiplinden çok, uluslararası sistemin diğer üyelerinin de katkılarıyla oluşması gereken bir kurallar dizisi olarak diğer üyelerin de sahiptir. *Radikal yorumcu* anlayış bu noktadan hareketle *kendi kaderini tayin etme hakkını* çeşitli anlaşmalar, bildirgeler, devlet yetkilerinin açıklamaları, bilim adamlarının yazıları ve BM Antlaşması gibi uluslararası hukukun kaynağını oluşturan kanunlar ile saptanan ve giderek uluslararası hukukun genel ilkeleri arasında kendine yer bulan bir hak olarak görmektedir.³⁸

Radikal yoruma göre, muhafazakâr yorumun, kendi kaderini tayinin kullanılmasını önleyecek bir gerekçe olarak BM Antlaşması'nın 2 (7). maddesinde yer alan "BM Genel Kurul kararlarının bağlayıcı olamayacağı"ni göstermesi, hem *bona fide* (iyi niyetli yorum) anlayışının hem de devlet pratiğinin bu ülkelerde dikkate alınmadığını göstermektedir.³⁹ Öte yandan, BM Antlaşması'nın Genel Kurul'a "...devletlerarası hukukun tedrici gelişmesi ve kanunlaşmasını teşvik etmek..." görevini ve hakkını veren 13. maddesi bu görüşü destekler nitelikte kullanılmaktadır.⁴⁰

Bu noktada belirtmemiz gereken diğer bir husus Genel Kurul'un 05 Şubat 1952'de 545 (VI), 16 Aralık 1952'de ise 637 (VII) sayılı kararlarına değin BM Antlaşması'nda *kendi kaderini tayinin* bir ilke olarak yer alırken, bu kararlarla birlikte kavramın bir *hak* haline dönüşmesidir.⁴¹ Bu dönüşümün diğer bir kilometre taşı da 14 Aralık 1960'ta Genel Kurul'un 1514 (XV) sayılı kararıyla "Sömürge Altındaki Ülke ve Halklara Bağımsızlık Verilmesi Hakkında Bildirge" adıyla anılan manifesto içerisinde yer alan "...bütün halklar kendi kaderini tayin hakkına sahiptir..." ifadesini kabul etmesidir.⁴²

Foundations for International Law, (Oxford: Oxford University Press, 2007), 401-424.

³⁸ Bu tür görüşe örnek için bkz: M. K. Nawaz, "The Meaning and Range of the Principle of Self-Determination," *Duke Law Journal*, Vol 14, Issue 1 (1965), 99-101.

³⁹ Rosalyn Higgins, *The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations* (New York: Oxford University Press, 1963), 101-102; Veronique de Weichs de Wenne, "The Question of Self-Determination," *Yearbook 1996: Unrepresented Nations and Peoples Organization* (The Hague: Kluwer Law International, 1997), 170-172.

⁴⁰ Faruk Sönmezöglü, *Uluslararası Dış Politika Analizi*, 681.

⁴¹ 545 Sayılı kararın aslı için bkz. UN General Assembly, "Inclusion in the International Covenant or Covenants on Human Rights of an article relating to the right of peoples to self-determination," *Resolutions Adopted on reports of the Third Committee*, 1952, 36 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/068/00/IMG/NR006800.pdf?OpenElement> ; 637 Sayılı kararın aslı için bkz. UN General Assembly, "The Right of peoples and nations to self-determination," *General Assembly Seventh Session*, 1952, 26, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/079/80/IMG/NR007980.pdf?OpenElement> ; Konu hakkında daha detaylı değerlendirme için bkz: Heather A. Wilson, *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*, (New York: Oxford University Press, 1988), 75-76; Joshua Castellino, *International Law and Self-Determination: The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial 'National' Identity*, (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2000), 31-33.

⁴² UN General Assembly, "Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and

*Radikal yorumun bir diğer argümanı, kendi kaderini tayinin, kavrama siyasi bir boyut kazandıracak olan ayrılmadan farklı olduğudur. Radikal yorumcuların, kendi kaderini tayin hakkıyla bağımsızlığını kazanan bölgelerin sömürgeci ülkenin toprak bütünlüğüne dâhil olmadığı yönündeki iddiası bu argümanı desteklemek için kullanılmıştır. Nitekim Bağlantısızlar sömürge toplulukların bağımsızlıklarını kendi kaderini tayin etme hakkına dayanarak desteklerken, Nijerya’da Biafra’nın, Kıbrıs’ta ise Türk tarafının bağımsızlık taleplerini ayrılma olarak nitelendirerek, Belçika Tezi’nin pratiğe dönüşmesine karşı önlemler almışlardır.*⁴³

BM Genel Kurul pratiklerinden çıkarılabilecek sonuçlardan ilki, başta Batı Avrupa’da yer alan sömürgeci devletler olmak üzere, *kendi kaderini tayin etmeyi muhafazakâr* bir şekilde yorumlayan grup, kavramı siyasallaştırarak, mevcut avantajlı konumlarını korumak istemesidir. İlk olarak kavramın uluslararası hukukta var olmadığı, daha sonra kavramın *hak* olsa bile evrensel olmayacağı, nihayetinde evrensel bir hak olduğu takdirde bağımsızlığını kazanan sömürgeler içerisinde de uygulanabileceğine dair *muhafazakâr* argümanlar, kavramın siyasallaştırılmasının evreleri olarak sayılabilir.

BM Genel Kurul pratiklerinden çıkarılabilecek sonuçlardan diğeri ise *Bağlantısızlar* Grubunun ya da bağımsızlığını kazanmaya çalışan sömürge topluluklarının, kavramdan elde edecekleri siyasi avantaj doğrultusunda kavramı hukuksal bir zemine oturtmaya dair göstermiş oldukları araçsallaştırmaya yönelik çabadır. Bu noktadan hareketle BM Genel Kurul pratiğinde *kendi kaderini tayinin, muhafazakâr yorumcu* grup tarafından doğrudan, *radikal yorumcu* grup tarafından ise dolaylı olarak siyasallaştırıldığı sonucuna varmaktayız.

3. GÜNÜMÜZDE KENDİ KADERİNİ TAYİN KAVRAMI

Günümüzde sayıları üç binin üzerine çıkan etnik, dinsel ya da etno-dinsel farklılıklara dayalı ayrılıkçı hareketler, *kendi kaderini tayin* çerçevesinde ülkesel devlet yapılarını sorgulamaya yönelmektedirler.⁴⁴ *Kendi kaderini tayin* iddiasıyla çıkan bu hareketler, seçilen *kendi kaderini tayin* yorumuna göre, temel insan haklarından birinin uygulanması yolunda mücadele veren *ulusal kurtuluş hareketleri* ya da uluslararası hukukta pek de yeri olmayan bir kavramın kullanılması yolu ile modern devletin varlığını zorlayan *ayrılıkçılık*

Peoples,” *Resolutions Adopted without Reference to a Committee*, Fifteenth Session, 1960, 67, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/152/88/IMG/NR015288.pdf?OpenElement>, 12 Ocak 2015.

⁴³ Bu noktada radikal yorumun kendi kaderini tayin hakkını, sömürge döneminden kalan sınırlar içerisindeki toprak parçasındaki egemen çoğunluğa verdiğinden bahsedebiliriz. Benzer bir değerlendirme için bkz: Isabelle Schulte-Tenckhoff, “Treaties, Peoplehood, and Self Determination: Understanding the Language of Indigenous Rights,” *Indigenous Rights: In the Age of the UN Declaration* içinde (Der.) Elvira Pulitano, (New York: Cambridge University Press, 2012), 78.

⁴⁴ Charles W. Kegley Jr. ve Eugene R. Wittkopf, *World Politics: Trend and Transformation*, 5th ed., (New York, St. Martin’s Press, 1995), 189-195.

hareketler olarak tanımlanmaktadır.⁴⁵ Bu bağlamda, *kendi kaderini tayin* günümüz dünyasında bir bakıma çelişkili bir anlam taşımaya devam etmektedir. *Kendi kaderini tayin*, bir yandan mevcut devletler sistemine dâhil birçok birimi parçalamaya yönelik siyasi bir araç olarak görülürken, diğer yandan yeni kurularak, devletler sistemi içerisinde yer alan birçok ülkenin varoluş sürecinde bir hak olarak ele alınabilmektedir.

Günümüzde uluslararası sistem içerisinde yaklaşık 200 devlet karşımıza çıkmaktadır. Bu devletler içerisinde ise yeni bir devlet kurmak isteyen sayısı üç binden az olmayan çeşitli alt gruplar bulunmaktadır. *Kendi kaderini tayini* yalnızca uluslararası hukukun evrensel bir ilkesi olarak görmek, teoride, sayısı üç binden az olmayan bu alt grupların da kendi devletlerini kurması sonucunu da beraberinde getirmektedir. Çağımızda, niteledikleri insan toplulukları açısından, tanım olarak hala bir mutabakatın sağlanamadığı *ulus, halk, etnik grup, dinsel grup* gibi soyut ve muğlak kavramlar doğrultusunda uluslararası sistemde yeniden bir düzenlemeye gitmenin, insan topluluklarının 21. yüzyıldaki somut ihtiyaçlarına ne ölçüde cevap verebileceği tartışmaya açıktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, ilk olarak *kendi kaderini tayin* kavramının siyasi ya da hukuki boyutlarını, teorik olarak çizmeye çalışan liberal kuramla Marksist kuramın yaklaşımları incelenmeye çalışılmıştır. Daha sonra aynı kavramın pratikte ele alınmış biçimleri kavramın muhafazakâr ve radikal yorumları çerçevesinde incelenmiştir. Günümüzde *kendi kaderini tayin* kavramının nasıl ele alındığından kısaca bahsederek de inceleme nihayetlendirilmiştir.

Bulgular eşliğinde, ister siyasi ister hukuki olsun, kavramı ele alan her görüşün, şu veya bu şekilde, mutlaka siyasi bir amaca temas ettiği görülmektedir. Kanaatimizde “*kendi kaderini tayin* kavramı tabiatı gereği siyasidir” açıklaması, amacını aşan bir açıklamadır. Fakat bu noktada unutulmaması gereken husus, kuramcılar veya liderler tarafından *kendi kaderini tayinin* ele alınmış ve varılmak istenen nihai hedef doğrultusunda, siyasi yönü ağır basan bir kavram haline evrilmiş olduğudur.

Diğer bir sonuç ise, *kendi kaderini tayin* kavramının *kimin, hangi konudaki* kaderi sorularına verebildiği cevaba daırdır. Bugüne dek, bireylerin iktisadi/siyasi, insan topluluklarının kültürel, ulusların ise öz yönetsel ihtiyaçlarına yönelik cevap niteliği taşıyan *kendi kaderini tayin* kavramının, aynı öznelerin salt hukuki ve evrensel ihtiyaçlarına cevap bulunana dek, hukuki yönünün her zaman siyasi yönüne göre daha hafif kalacağı aşikârdır. Ulaşılan bulgular sonucunda, özetle diyebiliriz ki *kendi kaderini tayin* kavramı, mevcut yaklaşımlar ve pratikler doğrultusunda, siyasi karakteri daha baskın olan bir kavramdır.

⁴⁵ Ulusal kurtuluş yorumu için bkz. Castellino, *International Law and Self-Determination*, 102-104; ayrılıkçı yorumu için bkz: Brian Beary, “Should There be a Right of Self-Determination?,” *Congressional Quarterly Global Researcher*, Vol. 2, No. 4 (April 2008), 91-95; Amitai Etzioni, “The Evils of Self-Determination,” *Foreign Policy*, No.89 (Winter 1992-1993), 21-35.

KAYNAKÇA

Allott, Philip. "Absolute Right or Social Poetry?." *Modern Law of Self-Determination* içinde (Der.) Christian Tomuschat, Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.

Arsava, Ayşe Füsün. "Self-Determinasyon Hakkı ve Kosova." *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt: 5. No.17 (2009): 1-21.

Beran, Harry. *The Consent Theory of Political Obligation*. London: Croom Helm Publishers, 1987.

Birleşmiş Milletler. *Birleşmiş Milletler Şartı*. <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>, 20.05.2009

Buchanan, Allen. "Theories of Secession." *Philosophy and Public Affairs*. Vol. 26. No.1 (1997).

Buchanan, Allen. *Legitimacy And Self-Determination: Moral Foundations for International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Buchanan, Allen. *Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*. Boulder: Westview Press, 1991.

Castellino, Joshua. *International Law and Self-Determination: The Interplay of the Politics of Territorial Possession with Formulations of Post-Colonial 'National' Identity*. The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 2000.

Cobban, Alfred. *The Nation State and National Self Determination*. New York: Thomas Y. Crowell Company, 1970.

Çalışlar, Oral. "Ezen Ulus Milliyetçiliği, Ezilen Ulus Milliyetçiliği." *Radikal Gazetesi*, 22 Eylül 2009.

De Weichs de Wenne, Veronique. "The Question of Self-Determination." *Yearbook 1996: Unpresented Nations and Peoples Organization*. The Hague: Kluwer Law International, 1997.

Doğan, İlyas. "Siyasal Bir İlke Olarak Halkların Kendi Geleceğini Belirleme İlkesine Devletler Hukuku Açısından Bakış." *Kamu Hukuku Arşivi*. Cilt: 9. Sayı: 1 (Mart 2006).

Emerson, Rupert. *Sömürgelerin Uluslaşması: Asya ve Afrika Halklarının Ortaya Çıkışları*. (çev.) Türkkaya Ataöv. Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1965.

Etzioni, Amitai. "The Evils of Self-Determination." *Foreign Policy*. No.89 (Winter 1992-1993).

Freeman, Michael. "The Right to Self Determination." *The Rights of Nati-*

ons: *Nations and Nationalism in a Changing World* içinde (Der.) M. Desmond Clarke ve Charles Jones. New York: St. Martin's Press - Cork University Press, 1999.

Hroch, Miroslav. "National Self Determination from Historical Perspective." *Nations of Nationalism* içinde (Der.) Sukumar Periwal. Budapest: Central European University Press, 1995.

Higgins, Rosalyn. *The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations*. New York: Oxford University Press, 1963.

Kalaycı, Hüseyin. "Kendi Kaderini Tayinin Liberal Teorileri." *Liberal Düşünce Dergisi*. Sayı: 47-48 (Yaz-Sonbahar 2007).

Kegley Jr. Charles W. ve Eugene R. Wittkopf. *World Politics: Trend and Transformation*. 5th ed. New York: St. Martin's Press, 1995.

Kütükçü, M. Akif. "Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri." *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı 12 (2004): 259-276.

Lewis, Tom. "Marxism and Nationalism." *International Socialist Review*. Issue 13 (August-September 2000).

Marx, Karl ve Friedrich Engels. *Seçme Yapıtlar Birinci Cilt*. (Çev.) Muzaffer Ardos, Sevim Belli, Ahmet Kardam ve Kenan Somer. Sol Yayınları, Aralık 1976.

McGee, Robert W. "Secession Reconsidered." *Journal of Libertarian Studies*. Vol. 11. No. 1 (Autumn 1994).

Nawaz, M. K. "The Meaning and Range of the Principle of Self-Determination." *Duke Law Journal*. Vol 14. Issue 1 (1965): 82-101.

Nielsen, Kai. "Liberal Nationalism, Liberal Democracies, and Secession." *The University of Toronto Law Journal*. Vol. 48. No. 2 (Spring 1998): 253-298.

Norman, Wayne. "The Ethics of Secession as the Regulation of Secessionist Politics." *Self Determination and Secession* içinde (Der.) Margaret Moore. Oxford: Oxford University Press, 1998.

Pomerance, Michla. "The United States and Self Determination. Perspectives on the Wilsonian Conception." *American Journal of International Law*. Vol. 70. No.1 (January 1976).

Raic, David. *Statehood and the Law of Self-Determination*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.

Schulte-Tenckhoff, Isabelle. “Treaties, Peoplehood, and Self Determination: Understanding the Language of Indigenous Rights.” *Indigenous Rights: In the Age of the UN Declaration* içinde (Der.) Elvira Pulitano. New York: Cambridge University Press, 2012.

Senese, Salvatore. “External and Internal Self-Determination.” *Social Justice*. Vol. 16. No.1 (Spring 1989): 19-25.

Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.

Sönmezoğlu, Faruk. *Uluslararası Dış Politika Analizi*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Beşinci Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2013.

Tibi, Bessam. *Arap Milliyetçiliği*. İstanbul: Yöneliş Yayınları, 1998.

Toprak, Levent. “Lenin Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkından Vaz mı Geçmişti?.” *Marksist Tutum Dergisi*. Sayı: 6 (Eylül 2005).

Uz, Abdullah. “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı.” *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*. Cilt.3. Sayı. 9 (2007): 60-81.

Wilson, Heather A. *International Law and the Use of Force by National Liberation Movements*. New York: Oxford University Press, 1988.